

[*Assumptio Marie.*]

96 r	Ad laud	ant . . . stellato sedet solio In odore Benedicta Pulchra es
	ad ben	ant Que est ista
	Ad vesp ad magn	ant Hodie Maria virgo Primus tonus Secundus tonus Tertius tonus
96 v		

Bengt Strömberg.

Svensk orgelkonst under 1952

Kyrkosångens Vänners Orgelråd anlitas i allt större utsträckning som remissinstans åt Riksantikvariern och K. Byggnadsstyrelsen, samtidigt som det lämnar råd i orgelfrågor åt församlingar och organister. Ärendenas antal växer. I de fall föreliggande förslag ej kunnat tillstyrkas har orgelrådets framförda synpunkter föranlett förslagets omprövning eller omarbetning. Oftast har dessa synpunkter gällt stämdispositioner, men även andra sidor av byggnadsproblemen har belysts, såsom orgelns väderlådor, traktur, uppställning m. m.

Vad olika väderlådstyper angår kan konstateras att den gamla oöverträffade sleiflådan mer och mer synes undantränga andra typer. Som exempel på den saken må anföras att en av våra ledande orgelfirmor sedan många år tillbaka nästan uteslutande bygger med sleiflådor. I fråga om traktur går väl utvecklingen också framåt. Men ännu tycks mekaniken ha en lång och seg kamp att utkämpa, innan den helt övervunnit pneumatiken. Huruvida den skall lyckas ta loven också av det elektriska systemet är ännu för tidigt att yttra sig om.

Den enda väg som kan leda till verkliga framsteg på dessa områden är upplysningens. I sina yttranden brukar också orgelrådet ge uttryck åt sin uppfattning om de åtgärder som i varje särskilt fall synas lämpligast, påvisa för- och nackdelar i olika byggnadssystem o. s. v. Men har vederbörande församling då redan tecknat kontrakt angående orgelbyggnaden enligt ett bestämt system, t. ex. pneumatik, så är det inte lätt att få någon ändring till stånd. För att ej tala om det fullständigt hopplösa i situationen, när orgelbyggaren redan satt i gång orgelbygget, alltså innan ännu myndigheterna hunnit säga sitt ord. I

ett fall har verkligen detta inträffat. Man vill i lojalitetens och all god ordnings namn hoppas, att tilltaget ej skall upprepas.

Ett problem som fått förnyad aktualitet är frågan om orgelns plats. Hittills har ju orgelns uppställning på en läktare i kyrkorummets västparti varit regel. I samband med utarbetande av projekt till kyrkorestaureringar har emellertid i några fall framförts förslag om att slopa orgelläktaren och i stället placera orgeln antingen på ett podium på samma plats eller i ett av kyrkans sidopartier, i en nisch e. dyl. Denna fråga vore värd att tagas upp till särskild principdebatt; varför inte till att börja med här inom Centralkommittén? — Den är nämligen ej begränsad till orgeln som sådan utan berör i hög grad även menigheten, kören och liturgen. Med tanke på denna omständighet förefaller det naturligt att hänsyn vid frågans lösning toges till *alla* samverkande faktorer, men måhända främst till de liturgiskt-musikaliska, eftersom saken till övervägande delen gäller ett kyrkomusikaliskt problem.

I Bertil Westers stora arbete *Gotisk resning i svenska orglar*, tryckt 1936, har författaren lämnat en utförlig beskrivning av den gamla orgeln i *Morlanda kyrka*, Göteborgs stift. Denna orgel, byggd av en holländsk orgelbyggare, har efter en lång tid av förfall restaurerats av Nils Hammarberg. Den uppställdes 1604 i Marstrands kyrka, där den fick göra tjänst till början av 1800-talet. Då vissa av orgelns stämmor, enligt vad som framgått vid noggranna undersökningar, bära tydliga spår av 1500-tal, är Morlanda-orgeln sålunda den äldsta i bruk varande kyrkorgeln i vårt land. (Om den högintressanta orgeln och det nyligen avslutade restaureringsarbetet se Göteborgs-Tidningen av den 10. 12. 1952.)

En annan återuppstånden orgel är orgeln i LANNASKEDE gamla kyrka, Växjö stift, byggd av Lars Solberg 1734. Restaureringen har utförts av Bröderna Moberg, Sandviken. Av fasaden och vissa ålderdomligt formade pipor att döma synes också denna orgel vara äldre än vad byggnadsåret anger. Unikt för Lannaskede-orgeln är dess stämning (enligt den s. k. oliksvävande temperaturen. Närmare om denna orgelrestaurering se KMT nr 13.)

Bland övriga äldre orglar som restaurerats under året kan nämnas orgeln i BÄCKEBO kyrka, Växjö stift, byggd 1848 av Joh:s Magnusson, nu iordningställd av Bröderna Moberg samt orgeln i ÖSTERVÅLA kyrka, Ärkestiftet, byggd 1825 av P. Z. Strand. Den sistnämnda orgeln har utökats med Bröstverk och ett vidgat pedalverk, så att den nu omfattar 30 stämmor. Hela anläggningen torde sakna motsvarighet i så måtto att Huvudverket och den nybyggda pedalavdelningen fått sin plats på kyrkans övre läktare, medan det nya bröstvärnet placerats på en undre läktare. Klaviaturerna är inbyggda i bröstverkets fasad. Arbetet har utförts av Th. Frobenius. (Om Östervåla-orgeln se närmare KMT nr 10.)

Någon avmattning ifråga om nyproduktion av orglar kan trots avse-

värda prisstegringar knappast märkas. Både våra egna och främmande här anlitade orgelfirmor lär ha fullt upp att göra. Men leveranstiden är lång, ibland ända upp till fyra år.

Bland större om- och tillbyggnader märkas: I Hedvigs kyrka i Norrköping, 52 stämmor, tre manualer och pedal, el. traktur, av A. Mårtensson, i Masthuggskyrkan i Göteborg, 70 stämmor, fyra man. och pedal, el. traktur av Magnusson, i Klosters kyrka, Eskilstuna, 44 st., tre man. och pedal, av Åkerman & Lund.

Orgeldagar i stor stil ägde rum i Lund 4—7 augusti. Det rikhaltiga programmet upptog gudstjänster, föredrag, diskussioner och orgelkonserter. Samtliga föredrag och kontentan av inledningsanföranden vid Lundamötet uppges komma ut i bokform. Med stort intresse emotses denna utgåva. En uppgift i pressen att det skulle ha varit första gången i vårt land som arkitekter, orgelbyggare, präster och kyrkomusiker mötts till gemensamma överläggningar i orgelfrågor är dock knappast riktig. Liknande "dagar" med representanter för samtliga dessa grupper har nämligen hållits tidigare, i Löfsta bruk 1936 och i Upsala 1950.

Radiotjänst har även under det gångna året utsänt ett stort antal musikprogram, utförda på såväl äldre som nyare orglar både direkt och i grammfonupptagning. I utlandet har svensk orgelmusik framförts i Tyskland (Nürnberg) och Schweiz (Bern) av Alf Linder (tonsättningar av O. Lindberg, H. Rosenberg, Wallvik och D. Wikander) i Tyskland (Hannover) av Gotthard Arnér (tonsättningar av H. Rosenberg m. fl.) samt i Island (Reykjavik) av Gustaf Carlman (tonsättningar av L. Edlund, J. Jonsson, O. Lindberg, D. Wikander och W. Åhlén).

Orgeljubileer ha firats i Ledbergs kyrka, orgeln av Sven Nordström 1852 och i Woxtorps kyrka, orgeln av J. N. Söderling 1852. Föredrag om respektive orgelbyggare hölls därvid av Einar Erici. Som organister medverkade i Ledberg Jan Pontén och i Woxtorp Gotthard Arnér.

Den diskussion i orgelfrågor som tidigare förts i KMT har fortgått med både många och långa, framförallt långa inlägg. Organister representerande de mest skilda läger, har härvid lämnat bidrag.

Två större arbeten om orglar har utkommit: Orglar och orgelbyggare i Västerås stift av Josef Sjögren och Kyrkorglar i Sverige, del III, omfattande Dalarne — Falu domsagas norra tingslag — Landskyrkorna av Bertil Wester, bägge arbetena utgivna med bidrag från Humanistiska fonden.

Av publicerade orgelartiklar kan nämnas: i KMT nr 2 Om orgelmusik och orglar av Torild Tyrén, nr 4 av samma tidning Orglarna i Göteborgs stift under 17—1800-talen av Gösta Lundborg, (utgör en anmälan av Einar Ericis art. Kring den återuppståndna Jonseredsorgeln, införd i "Julhälsningar till församlingarna i Göteborgs stift 1951"), nr 13 och 14 Ernst Karl Rössel- och "Raumliniestärke"-teorin av Bengt Hambræus,

nr 14 En gammal Upplandsorgel återuppstår av Einar Erici, (avser den gamla orgeln i Bladåker), nr 20 och 21 Äldre spansk orgelkonst av Bengt Hambræus, nr 20 Ny orgellitteratur av Bengt Ivar Persson och i nr 24 Uppvärmad kyrka, redaktionell, i anledning av en tidigare införd artikel av W. Åhlén. I KSF i nr 6—7 Berömda orglar och inspelningar av Gunnar Carlsson, i nr 11 500-de musikandakten av Sten Carlsson (avser musikandakterna i Upsala domkyrka) samt På kyrkosångshögtid i Söderhamn och Gävle av Sten Carlsson. I Strängnäs stifts julbok Till hembygden Den 100-åriga Öja-orgeln och dess mästare Eric Adolph Setterqvist i Hallsberg, några blad ur Strängnäs stifts äldre orgelhistoria av Einar Erici.

Har verksamheten inom här berörda grenar av svensk orgelkonst sålunda varit livlig, måste det gångna året beträffande ett annat viktigt gebiet, nämligen nyproduktion av tonsättningar för orgel i stället betecknas såsom blygsamt. Endast *ett* självständigt verk har utkommit, Toccata och fuga av Gunnar Thyrestam (Nord. Musikförl.) vartill kommer två koralpartitor, den ena av Thyrestam, (Nord. Musikförl.) den andra av Gustaf Bjarnegård (Gehrmans.)

Man måste ställa sig frågande inför detta faktum. Är nedgången i tonskapandet bara en tillfällighet? Eller...? Endast framtiden kan ge svar härpå. Men ser vi oss omkring, kan vi näppeligen komma ifrån att återväxten på våra egna orgelkomponistmarker är ganska klen just nu. Vad kan detta bero på? Har det verkligen gått därefter, att Ordet, Kyrkan och "Instrumentens instrument" inte förmår inspirera *unga* organister att skriva ny sakral orgelmusik? Eller, har allt kunskapande, allt teoretiserande och allt större välmåga i folkhemmet kommit dem att tappa gnistan?

Waldemar Åhlén.

K S V Kyrklig skrud och prydnad 1952

Det kyrkliga konstskapandet har 1952 som under de närmast föregående åren i huvudsak koncentrerats på kyrkorestaureringar och nytillskott av kyrkliga textilier. I samband med att kyrkorummen restaureras få dock utövande konstnärer inom måleri och skulptur tillfälle till nyskapande. Så har under det gångna året skett på några håll. Bland de kyrkor, som under året åter tagits i bruk efter en genomgripande restaureringsprocess bör i första hand nämnas Gustaf Adolfskyrkan i Borås, där en ny muralmålning och en helt ny altarutsmyckning i träskulptur tillförts det förnyade och förskönade kyrkorummet. Märkligt är, att altar-